



**ΤΑΞΗ:** Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ  
**ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ:** ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
**ΜΑΘΗΜΑ:** ΙΣΤΟΡΙΑ

**Ημερομηνία:** Παρασκευή 3 Ιανουαρίου 2020  
**Διάρκεια Εξέτασης:** 3 ώρες

## ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

### ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ

#### ΘΕΜΑ Α1

- α) Σωστό
- β) Λάθος
- γ) Λάθος
- δ) Σωστό
- ε) Λάθος

#### ΘΕΜΑ Α2

- α) σχολ. βιβλίο, σελ.23: «Από τα πολλά προβλήματα που κληροδότησε ... του ελληνικού κράτους «επαναστατικό δικαίω».
- β) σχολ. βιβλίο, σελ. 50-51: «Το Μάρτιο του 1922 τα δημοσιονομικά δεδομένα ... και τις βαρύτερες συνέπειές της».
- γ) σχολ. βιβλίο, σελ.61: «Το «Προσωρινόν Πολίτευμα» της Επιδάουρου, το πρώτο ... και τη θέσπιση πολυαρχικής εξουσίας».

#### ΘΕΜΑ Β1

σχολ. βιβλίο, σελ. 91-92: «Όσον αφορά τη δομή του βενιζελικού κόμματος ... όπως συνέβαινε και σε κάθε άλλο κόμμα».

#### ΘΕΜΑ Β2

- α) σχολ. βιβλίο, σελ. 17-18: «Τα οικονομικά μεγέθη της χώρας, ο μικρός ... σημαντικό ποσοστό των δημοσίων εσόδων».
- β) σχολ. βιβλίο, σελ. 54: «Στο εξωτερικό εμπόριο κυριάρχησε προοδευτικά ... είχε και θετικά στοιχεία».



## ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

**ΘΕΜΑ Γ1****Ενδεικτική απάντηση**

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

**Ενδεικτικός πρόλογος: σχολ. βιβλίο, σελ. 25**

Η απουσία βαριάς βιομηχανίας στην Ελλάδα περιόριζε το ενδιαφέρον για την εκμετάλλευση του υπεδάφους. Οι δραστηριότητες στο χώρο αυτό είτε αποσκοπούσαν σε εξαγωγές, είτε στην εξυπηρέτηση των περιορισμένων τοπικών αναγκών. Στις εξαγωγές το βάρος έπεσε σε μεταλλευτικά προϊόντα που τα ισχυρά βιομηχανικά κράτη της Δυτικής Ευρώπης χρησιμοποιούσαν ως πρώτες ύλες στη μεταλλουργία τους.

**α) σχολ. βιβλίο, σελ. 25- 26:**

Η Ελλάδα, έστω και στις περιορισμένες διαστάσεις του 19<sup>ου</sup> αιώνα, είχε ικανοποιητική ποικιλία κοιτασμάτων, συνήθως όμως σε μικρές ποσότητες. Η ενθάρρυνση της μεθοδικής τους εκμετάλλευσης στις αρχές της δεκαετίας του 1860 με νομοθεσία που επέτρεπε την «εκχώρηση» μεταλλευτικών δικαιωμάτων με ευνοϊκούς όρους, προκάλεσε τη ραγδαία εξέλιξη του κλάδου. Χαρακτηριστικά των παραπάνω είναι όσα αναφέρονται στο **Κείμενο Α** της ιστορικής πηγής στο οποίο παρουσιάζεται η ψήφιση του νόμου ΣΒ΄ της 18<sup>ης</sup> Ιουλίου 1852, που παραχωρούσε την εκμετάλλευση των ορυχείων της σύριδας στη Νάξο, ύστερα από δημοπρασία, στον Άγγλο Ρίτσαρντ Άμποτ με ευνοϊκούς για το δημόσιο όρους. Την ίδια περίοδο το ενδιαφέρον για μεταλλευτικά και οικοδομικά υλικά είχε ενισχυθεί εξαιτίας διαφόρων συγκυριών, όπως π.χ ήταν τα έργα για τη διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ, ένα έργο που ολοκληρώθηκε το 1869 και που με την υλοποίησή του αναβάθμισε συνολικά την Ανατολική Μεσόγειο. Οι ελληνικές κυβερνήσεις της εποχής προσπάθησαν να ξεπεράσουν τα εμπόδια που παρουσιάζονταν στον τομέα ορισμένων βιομηχανικών υλών. Για το λόγο αυτό, όπως επισημαίνεται και στο **Κείμενο Β**, το 1867 ψηφίζεται ο νόμος «περί μεταλλείων και ορυκτών» που στόχευε στην ενθάρρυνση των ξένων επενδύσεων αφενός και στον προσανατολισμό της εγχώριας αποταμίευσης στην εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου της ελληνικής γης αφετέρου.

**β) σχολ. βιβλίο, σελ. 26:**

Οι παραπάνω συγκυρίες και οι νομοθετικές πρωτοβουλίες έδωσαν ώθηση στην μεθοδικότερη εκμετάλλευση του υπεδάφους της χώρας. Η πιο γνωστή περιοχή μεταλλευτικής δραστηριότητας υπήρξε, όπως και στην αρχαιότητα, το Λαύριο. Το 1866 άρχισε εκεί τις εργασίες της μία γαλλο-ιταλική εταιρεία (Σερπιέρι- Ρου) με στόχο την εξαγωγή μεταλλεύματος όχι μόνο από τα υπόγεια κοιτάσματα αλλά και από

**ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2020**  
Α΄ ΦΑΣΗ**E\_3.123A(α)**

τις «σκωρίες», τα υλικά που είχαν συσσωρευτεί εκεί στη διάρκεια των αιώνων εκμετάλλευσης των ορυχείων κατά την αρχαιότητα. Η τεχνολογία της εποχής επέτρεπε την απόσπαση μεταλλεύματος από αυτά τα κατάλοιπα. Η εξόρυξη αργύρου και μολύβδου γνώρισε σημαντική άνθηση και πρόσθεσε στις ελληνικές εξαγωγές προϊόντα αξίας πολλών εκατομμυρίων δραχμών. Στην αύξηση των εσόδων από την εξόρυξη μεταλλευμάτων εκτός από τα ορυχεία του Λαυρίου, σημαντική ήταν και η συνεισφορά στα κρατικά ταμεία από την παραγωγή σμύριδας, η οποία όπως σημειώνεται και στο **Κείμενο Α** έφθασε το 1856 τις 40.000 καντάρια, ενώ το 1859 η εξαγωγή απέφερε 256.424 δρχ. Ακόμη από τις εκμεταλλεύσεις του ελληνικού υπεδάφους ξεχώριζαν εκείνες της Μήλου που παρήγε θειάφι και της Θήρας, η περίφημη θηραϊκή γη, η οποία χρησιμοποιήθηκε ως οικοδομικό υλικό σε μεγάλα έργα. Σύμφωνα μάλιστα με το **Κείμενο Α** επρόκειτο για ένα εξαγωγίμο ορυκτό που απέφερε την παραπάνω περίοδο έσοδα αξίας 141.354 δρχ. Αμέσως μετά τη σμύριδα ένα άλλο εκμεταλλεύσιμο υλικό ήταν και ο λιγνίτης. Αν και είχε εντοπισθεί στο Μαρκόπουλο της Αττικής από παλιά η ύπαρξη στρωμάτων του, τελικά μόνο τα κοιτάσματα της Κύμης (Εύβοια) ήταν πιο ικανοποιητικά από άποψη εκμεταλλεύσεως, μολονότι η χρησιμοποίησή του στα πλοία παρείχε τη δυσκολία της μη συναγωνιστικότητας σε σχέση με τους αγγλικούς λιγνίτες, αφού θα απαιτούσε για ισόποση θερμαντική απόδοση μεγαλύτερους αποθηκευτικούς χώρους πάνω στο πλοίο. Με την οικοδομική ανάπτυξη που γνώρισε η χώρα μετά τη δεκαετία του 1870, εμφανίστηκαν στο προσκήνιο νέα υλικά, όπως το μάρμαρο. Χαρακτηριστικές πληροφορίες για τα παραπάνω προσφέρει το **Κείμενο Α**, στο οποίο αναφέρεται ότι παρόλο που είχαν αρχίσει να αξιοποιούνται οι γύψοι της Μήλου και κυρίως τα μάρμαρα της Πεντέλης, της Πάρου, της Τήνου, της Ελευσίνας και του Ταυγέτου, εντούτοις από οικονομικής απόψεως δεν πρόσφεραν κάποιο ενδιαφέρον. Η αξιοποίηση όμως των θαυμάσιων μαρμάρων που διέθετε η χώρα πήρε σημαντικές διαστάσεις κατά τα τέλη του 19<sup>ου</sup> αιώνα.

Στην αύξηση των δραστηριοτήτων για την αξιοποίηση του υπεδάφους και της οικοδομικής δραστηριότητας αυτής της εποχής, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η διεύρυνση της Αθήνας και η έκρηξη του πληθυσμού της. Όπως παρουσιάζεται και στο **Κείμενο Γ** ο πληθυσμός της πρωτεύουσας αριθμεί κιάλας 45.000 κατοίκους το 1870. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αναπτυχθεί μια δευτερογενής δραστηριότητα στον Πειραιά σε υπερβολικά μεγάλο βαθμό, η κατασκευή τούβλων και κεραμιδιών που προορίζονταν για τις νέες οικοδομές. Έτσι, η οικοδομική δραστηριότητα απαιτεί τη λατόμηση των γύρω λόφων με την παράλληλη χρησιμοποίηση των υλικών τους. Βέβαια η παραγωγή οικοδομικών υλικών παρουσιάζει, εκτός από οικονομικό όφελος- συγκέντρωση στην πρωτεύουσα των μαστόρων απ' όλες τις περιοχές της επικράτειας- περιβαλλοντικές επιπτώσεις αφού μετέτρεψε την περιφέρεια του Πειραιά σε ανθυγιεινή ζώνη στάσιμων υδάτων.



**Ενδεικτικός επίλογος:** Με βάση όσα αναφέρθηκαν παραπάνω γίνεται σαφές γιατί τα μεταλλευτικά προϊόντα και οι πρώτες ύλες πλησίαζαν το 1/5 της συνολικής αξίας των εξαγωγών της χώρας προς το τέλος του 19<sup>ου</sup> αιώνα.

### **ΘΕΜΑ Δ1**

#### **Ενδεικτική απάντηση**

(πλάγια γράμματα με υπογράμμιση: χωρία της απάντησης όπου αξιοποιούνται τα κείμενα)

**Ενδεικτικός πρόλογος: σχολ. βιβλίο, σελ. 59**

Κατά την προεπαναστατική περίοδο, για αντικειμενικούς λόγους, οι Έλληνες δεν είχαν τη δυνατότητα να συγκροτήσουν πολιτικά κόμματα. Υπήρχε όμως μια άλλη μορφή υποστήριξης των συμφερόντων τους, τα πελατειακά δίκτυα.

**α) σχολ. βιβλίο: σελ. 59**

Στην οργάνωση των πελατειακών δικτύων οδήγησαν οι εξής λόγοι:

- ο ανταγωνισμός μεταξύ προσώπων για την κατάληψη θέσεων εξουσίας,
- η ελλιπής παροχή προστασίας από μέρους της οθωμανικής διοίκησης προς τους υπηκόους της σε περιπτώσεις αυθαιρεσιών,
- η απουσία συστήματος κοινωνικής πρόνοιας, πράγμα που δημιουργούσε διαρκή αίσθηση αβεβαιότητας στους ανθρώπους.

Οι παραπάνω λόγοι οδηγούσαν τους υπηκόους να καταφεύγουν σε μη κρατικούς φορείς, οι οποίοι θα τους παρείχαν τη στοιχειώδη ασφάλεια. Ο πρώτος φορέας ήταν η ευρύτερη οικογένεια. Κάθε οικογένεια συνδεόταν οριζόντια με άλλες οικογένειες. Συγκεκριμένα, όπως πληροφορούμαστε από το **Κείμενο Α**, που εκφέρει την άποψη του βαναρού λόγιου Friedrich Thiersch σχετικά με τα πελατειακά δίκτυα, τα μέλη κάθε οικογένειας μέχρι δευτέρου βαθμού συγγενείς, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Έτσι, αναπλήρωναν το διοικητικό κενό και το κατ'επέκταση αίσθημα ανασφάλειας που είχε δημιουργήσει η κεντρική οθωμανική εξουσία.

Παράλληλα, κάθε οικογένεια συνδεόταν κάθετα με πάτρωνες-προστάτες και τις οικογένειές τους, που είχαν υψηλότερη κοινωνική θέση. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του **Κειμένου Α** αυτή η σχέση αλληλεπίδρασης προσέδιδε υπόσταση στον κατακτημένο Έλληνα είτε με το ρόλο του εξουσιαστή, είτε με την υποδεέστερη θέση του ακόλουθου-οπαδού. Το επόμενο διάστημα κάποιοι τοπικοί άρχοντες μαζί με τους οπαδούς τους τάσσονταν στην υπηρεσία αρχηγών ευρύτερης γεωγραφικής κλίμακας προσβλέποντας στην ενίσχυσή τους. Απότοκο της δράσης τους αυτής ήταν η επέκταση της κάθετης διάταξης του πελατειακού σχήματος.

Στην Πελοπόννησο, για παράδειγμα, κατά την περίοδο 1715-1821 αναπτύχθηκαν δύο μεγάλα δίκτυα πατρωνίας, στην κορυφή των οποίων βρίσκονταν οικογένειες προκρίτων. Ανάμεσα σ' αυτές επικρατούσε έντονος ανταγωνισμός για την άσκηση επιρροής σε όλα τα επίπεδα της δημόσιας ζωής και για την κατάληψη των



δημοσίων θέσεων. Στη Στερεά Ελλάδα φορείς της πατρωνίας ήταν μεγαλοαρματολοί. Στα νησιά, εξάλλου, στην ηγεσία των δικτύων πατρωνίας βρίσκονταν οι οικογένειες των μεγάλων πλοιοκτητών.

**β) σχολ. βιβλίο: σελ. 78-79**

Στο Σύνταγμα του 1864 κατοχυρώθηκε μεταξύ των άλλων και η ελευθερία του συνέρχεσθαι και συνεταιρίζεσθαι, η οποία άνοιγε το δρόμο για την ελεύθερη συγκρότηση κομμάτων. Τα κόμματα θεωρήθηκαν απαραίτητα για την έκφραση της βούλησης της κοινής γνώμης, με το επιχείρημα ότι η εναλλακτική λύση είναι οι συνωμοτικοί κύκλοι ή οι βιαιοπραγίες.

Οι αρχικές, όμως, προσδοκίες αυτής της συνταγματικής αρχής φάνηκε να διαψεύδονται, όπως επισημαίνεται στο **Κείμενο Β**. Συγκεκριμένα, κατά το διάστημα 1865-1875 τα κόμματα εμφορούνταν από τοπικιστικό και μικροπολιτικό πνεύμα ασκώντας υστερόβουλη πολιτική. Κύριοι διαχειριστές της πολιτικής ζωής του τόπου την περίοδο αυτή θεωρούνταν ο Κουμουνδούρος, ο Βούλγαρης και ο Δεληγιώργης. Γενικότερα, σύμφωνα με την άποψη του Γ. Αναστασιάδη, στους πολιτικούς σχηματισμούς της εποχής επιβίωναν κάποια χαρακτηριστικά των πελατειακών δικτύων. Τα κόμματα, δηλαδή, εξέφραζαν τα ιδιαίτερα συμφέροντα των βουλευτών και των ψηφοφόρων τους απέναντι στην κρατική διοίκηση. Η μονομερής αυτή θέαση του πολιτικού ρόλου των κομμάτων και η αντίστοιχη παρωχημένη τακτική που ακολουθούσαν, έδωσαν το προβάδισμα στο θρόνο να επιβάλλει την θέλησή του.

Παρά την έντονη αντίδραση του βασιλιά Γεωργίου Α΄, η Εθνοσυνέλευση του 1862-1864 επέβαλε την αρχή να προέρχεται η κυβέρνηση από την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αυτό που δεν ορίστηκε με σαφήνεια, διότι θεωρήθηκε αυτονόητο, ήταν ότι ο βασιλιάς όφειλε να δώσει την εντολή σχηματισμού κυβέρνησης σε βουλευτή του κόμματος που είχε την εμπιστοσύνη της πλειοψηφίας της Βουλής. Ο Γεώργιος εκμεταλλεύτηκε αυτήν την ασάφεια, για να διορίζει κυβερνήσεις της αρεσκείας του. Στο **Κείμενο Γ** αποσαφηνίζεται ότι την περίοδο 1863-1875 ανήλθαν στην εξουσία είκοσι δύο κυβερνήσεις εξαιτίας της καταστρατήγησης της κοινοβουλευτικής νομιμότητας από τον ίδιο το Βασιλιά. Με δική του πρωτοβουλία προκηρύσσονταν εκλογές και οι κυβερνώντες προέρχονταν από κόμματα μειοψηφίας. Συνυπεύθυνοι για τη σαθρότητα του πολιτικού συστήματος θεωρούνται και οι πολιτικοί αρχηγοί που αγνοούσαν την πλατιά λαϊκή κοινή γνώμη και χειραγωγούνταν από τα τοπικά μικροκομματικά συμφέροντα.